

DE STAD IS EEN KOSMOS

Geweld beheerste dit voorjaar onze samenleving. De mp-3-moord op Joe Van Holsbeek, de racistische moorden op de tweejarige Luna en haar Malinese oppas Oulemata en de aanslag op de Belgisch-Turkse Songül volgden zeer kort op mekaar. Brugse skinheads sloegen elders een kleurling en iemand met dreadlocks in elkaar, er was geweld tegen een zwarte man bij een tankstation en een jonge Antwerpenaar van Marokkaanse origine verdronk in de Schelde nadat hij om racistische redenen was achternagezet. De sfeer van haat rond al die gebeurtenissen maakt de verwerking moeilijk. In Brussel en Antwerpen werden daarom marsen georganiseerd tegen geweld dat altijd zinloos is, tegen het verspreide racisme dat het voedt en tegen de partij die er op teert. Al deze gebeurtenissen confronteren ook een tijdschrift voor zorg en sociale politiek met existentiële vragen. Wat doen wij om de multiculturele realiteit mee levensvatbaar én beleidsvatbaar te maken in de lokale samenleving? Werkt diversiteit voldoende door in onze eigen werking? Kunnen we daar vanuit de ervaringen in de zorg mee het besef versterken dat onze samenleving de laatste decennia grondig veranderd is? Kunnen we in een jaar van gemeenteraadsverkiezingen en bij het uitstippelen van een lokaal sociaal beleid wat minder in de verouderde, stereotiepe beelden van 'wij en zij' denken en handelen? De auteur zoekt in deze bijdrage inspiratie in het 'kosmopolitisch denken' van Ulrich Beck, bekend om zijn analyse van onze risicomaatschappij. Om over na te denken.

DE STAD IS EEN KOSMOS

DIRK GELDOLF

'Durven we het in de aanloop naar de verkiezingen van oktober hebben over de reële én ambivalente stad van morgen of blijven we nostalgisch verlangen naar de stad van gisteren waarin we mensen netjes in hokjes kunnen blijven opdelen?'

WIJ EN ZIJ

Dit voorjaar werd weer duidelijk hoe Vlaanderen worstelt met de overgang van 'la Flandre profonde' uit de 20e eeuw naar 'la Flandre globale', het multi-etnisch en pluri-cultureel Vlaanderen van de 21e eeuw. De recente geweldsincidenten geven aan dat we lang niet klaar zien in migratie, asiel, integratie, discriminatie, achterstelling, illegaliteit, geweld, racisme of onverdraagzaamheid. Wat doen we met asielzoekers of mensen zonder papieren? Moeten zij 'eruit' omwille van ons eigenbelang of onze onveiligheidsgevoelens, of horen zij 'erbij' omwille van solidariteit, mededogen of als arbeidskracht? We weten het niet. Of wat doen we in onze steden met het jeugdig maar al te vaak werkloos allochtoon volk? Steeds opnieuw bevestigen onderzoekers hun onderwijsachterstand, steeds opnieuw volgt er debat en discussie over de wenselijkheid van inburgeringstrajecten of van taalkennis in de sociale huisvesting. Hoewel structurele achterstelling steeds weer blijkt, volgen ingrijpende beleidsmaatregelen amper of slechts met mondjesmaat.

Het maatschappelijk debat toont hoe weinig trefzeker we omgaan met (complexe) maatschappelijke problemen en hoe de debatten door elkaar lopen. En om het allemaal nog wat ingewikkelder te maken ent zich daarop ook nog eens een partijpolitiek debat. Hoe gaan we om met een partij die na haar veroordeling vanwege racisme, wel van naam veranderde maar niet van streken? Hoe gaan we om met haar kiezers? Met onze democratie? Met waarden als vrije meningsuiting, tolerantie, verdraagzaamheid?

In Vlaanderen worden dus heel wat vragen gesteld en antwoorden gezocht. Dat blijkt niet zo simpel. Hebben we het over multiculturalisme, dan stellen politici, media, integratiesector, onderzoekswereld of zelforganisaties niet alleen andere vragen, maar formuleren ze ook andere antwoorden. Opvallend daarbij is wel dat heel vaak gegrepen wordt naar stereotypes die nota bene ook nog eens uiterst polariserend werken. Zo kloppen extreem-rechtse en aanverwante politici wij/zij-tegenstellingen op om het failliet van de multiculturele samenleving te 'bewijzen'. En ook vooraanstaande liberalen hebben alleen nog oog voor individuen waarbij ze structurele achterstelling weg-individualiseren. Vele progressieven tenslotte, ook in de sociale sector, willen de kloof tussen wij-en-zij zo snel mogelijk overbruggen, maar blijven ondertussen wel vanuit wij/zij-tegenstellingen denken. We trekken andere conclusies, maar in onze manier van kijken zijn we dus zowat allemaal in hetzelfde bedje ziek. Telkens wortelt die wij/zij-tegenstelling in het onvoldoende (her)kennen van de steeds complexere realiteit, zeker in onze steden. We beseffen maar half hoe we met begrippen als nationaliteit en etniciteit steeds minder in staat zijn om de veranderende werkelijkheid nauwkeurig te vatten, laat staan om op basis daarvan een doordacht beleid te voeren. De snel veranderende werkelijkheid dwingt ons om op een nieuwe manier naar onze samenleving te kijken en een vernieuwend perspectief te openen op hoe mensen met of naast elkaar leven.

DE KOSMOPOLITISCHE BLIK

Inspirerend hierbij is het recente werk van het Duitse sociologenduo Ulrich Beck (2001, 2004) en Elisabeth Beck-Gernsheim (2004). Beck pleit voor een nieuwe manier van kijken die hij zelf 'de kosmopolitische blik' noemt. Een lange westerse denktraditie van kosmopolitanisme (zie bv. Toulmin, 2001) maakt het duo concreet en werkbaar voor de realiteit van de 21e eeuw. Volgens hen is zo'n kosmopolitische blik de enige manier om de echte werkelijkheid in onze steden en in Europa onder ogen te kunnen zien zonder ons te laten verblinden door hokjesdenken in termen van nationaliteiten of etniciteiten. Vanzelfsprekend komt dat pleidooi voor een kosmopolitische blik niet uit de lucht gevallen.

Beck is inderdaad gekend om zijn analyse van onze samenleving als een risicomaatschappij waarin de sociale strijd niet langer alleen draait om de verdeling van rijkdom, maar ook om de verdeling van risico's (Beck, 1986; Geldof, 2002). De overgang naar die risicomaatschappij gaat samen met de crisis van de

moderniteit van de 20e eeuw. De omgang met de overgang naar een risicomaatschappij dwingt ons tot een proces van reflexieve modernisering, een kritische reflectie over de moderniseringsblokkaden op het einde van de 20e eeuw (Beck, 1994; Geldof, 2002). Het betekent de geleidelijke overgang naar wat Beck 'een tweede moderniteit' noemt. Tegen deze achtergrond plaatst Beck de kosmopolitische blik als een manier van kijken die voortvloeit uit de wereldrisicomaatschappij. In een wereld met globale crisissen en gevaren verliezen de oude verschillen tussen 'binnen' en 'buiten', tussen 'nationaal' en 'internationaal', tussen 'wij' en de 'anderen', hun bindende kracht (Beck, 2004, 25).

VAN OF/OF NAAR EN/EN

Kosmopolitisme is volgens Beck een term die goed uitdrukt dat onze samenleving evolueert in de richting van een nieuw tijdperk waarin de grenzen van de nationale staten geleidelijk oplossen en politiek opnieuw gedefinieerd moeten worden. Zo'n kosmopolitisch geworden wereld vraagt om een nieuwe manier van kijken. De kosmopolitische blik staat tegenover de dominante nationale blik in ons denken, in het beleid en in het onderzoek. In de nationale blik is het de natiestaat die de samenleving controleert en structureert en daarmee indirect ook grenzen vastlegt.

De globalisering en de migratieprocessen dwingen ons echter om op een andere manier te kijken naar concepten als etniciteit en identiteit. Om de complexiteit in onze steden te vatten, volstaat niet langer een wij/zij-tegenstelling.

We moeten de 'Entweder-Oder-Logik' (de of/of-logica) vervangen door de 'Sowohl-als-Auch Logik' (en/en-logica). Klassieke sociologie, de meeste beleidsmakers en een deel van het ruime welzijnswerk blijven in of/of-categorieën denken. We proberen het 'eigene' van het 'vreemde' af te grenzen op basis van een territoriaal of/of-denken over identiteit. Deze kijk op identiteit, maatschappij en politiek vervreemdt ons steeds meer van de realiteit in een wereld van en/en. De kosmopolitische blik biedt een nieuw perspectief aan dat die verouderde tweedeling overstijgt. Beck zelf noemt het een alledaagse, een historisch wakkere, een reflexieve en een dialogische blik, met oog voor de ambivalenties en (culturele) tegenspraken. Een al bij al abstract etiket dat we voor een goed begrip ook concreet moeten maken.

UIT HET LEVEN GEGREPEN

Hoe beschrijven we Nederlandssprekende Belgen van Turkse origine? Deze 'transmigranten' leven en werken in Antwerpen of Gent. Ze hebben nog familie in Turkije, maar ook in Berlijn. Ze drijven handel met Turkije, maar ook met Frankrijk. Bij een aardbeving in Turkije zetten ze mee solidariteitsacties op. Als Turkije voetbalt, supporteren ze, maar ze doen dat ook voor de Belgische nationale ploeg. België-Turkije verdeelt de familie sportief... Vele mensen zijn niet meer vast te pinnen op één nationaliteit of kenmerk. Ze zijn én Borgerhoutenaar én Antwerpenaar én Vlaming of Belg én Marokkaan of Berber. Een Belgische jongere van Marokkaanse ouders spreekt perfect Antwerps en supportert voor Germinal Beerschot. Zal hij een 'Belgisch' lief hebben, of een 'Marokkaans' lief dat toch in Antwerpen geboren is, of wordt het een importbruid uit het land van zijn (groot)ouders? 's Avonds gaat hij naar een Amerikaanse film kijken en koopt daarna nog wat sigaretten bij de Pakistaanse nachtwinkelier, die actief is in de lokale middenstandsvereniging van zijn straat, tegelijk een netwerk vormt met ander nachtwinkeliers en dagelijks mailt met zijn familie in Pakistan. Samen hebben ze het moeilijk met de komst van steeds meer Polen in 'hun' straat...

Ook onze economie draait op al die nationaliteiten. Wie is de motor achter de Antwerpse diamant? Hoeveel eurocraten werken in de Brusselse Europawijk? Wie poetst er de straten, verzorgt de bejaarden, poetst de huizen? Wie renoveert ze in het wit, in het zwart of in de grijze zone daartussen? Welke mix vinden we op de markt, in de nachtwinkel en helaas ook in de werkloosheid?

TRANSNATIONALITEIT ALS DERDE WEG

De voorbeelden zijn sprekend: door de intensieve migratieprocessen van de laatste decennia vallen meer en meer mensen niet langer te kenmerken op basis van één nationaliteit of één identiteit. Ze maken deel uit van 'transnationale netwerken'. Transnationalen zijn inlanders en soms ook weer niet, afhankelijk van het perspectief. De categorie van transnationaliteit staat tegenover de bestaande begrippen in onze sociale ordening. Juist daar ligt de politieke, maar ook de analytische provocatie. Het gaat om 'tegelijk en ook', een categorie van de derde weg. Of zoals Beck (2004, 110) het stelt: 'Welches Wir meinen wir, wenn wir über Wir reden?' Het probleem is dat in maatschappelijke analyses deze en/en-identiteiten nog al te vaak gereduceerd worden tot of/of-categorieën. Deze mensen heten dan ontworteld, niet geïntegreerd, vaderlandsloos of levend tussen twee culturen. Hierdoor zien we

onvoldoende dat bruggen slaan tussen twee of meerdere culturen kan uitgroeien tot één van de belangrijkste kenmerken van onze huidige cultuur. Het gaat niet alleen om de 'verscheurdheid' maar ook om de mogelijkheden om in een culturele *mélange* vorm te geven aan het eigen leven en aan het samenleven. Mensen bouwen zelf nieuwe, transnationale kaders vanuit een kosmopolitische realiteit. Om niet te verzanden in een té optimistische kijk, moeten we daar wel meteen aan toevoegen dat niet iedereen over gelijke keuzemogelijkheden beschikt (Geldof, 2002, 73-76). Het is allesbehalve zo dat alle kaders zouden wegvallen en mensen volledig vrij kunnen kiezen, los van familie, land, nationaliteit, geschiedenis, opvoeding of sociale klasse. Wel worden de bestaande categorieën die hun keuze en voorkeuren mee bepalen, met de dag complexer en ambivalenter.

Volgens Beck (2004) vat de nationale blik met zijn fundamenteel onderscheid tussen buitenlanders en 'binnenlanders' de werkelijkheid niet langer. De samenleving wordt meer en meer transnationaal met vormen van meervoudige lidmaatschappen en verwantschappen, over de grenzen van landen en nationaliteiten. Dirk Holemans (1999) breekt een lans voor het groeiende belang van meervoudig burgerschap: mensen zijn Antwerpenaar, Vlaming én Belg én Europeaan, wijkbewoner én wereldburger. Naast het formele meervoudig burgerschap gaat het echter ook om meervoudig samengestelde, gelaagde identiteiten en rollen, en om de ambivalentie tussen die rollen en identiteiten. De kosmopolitische blik kijkt anders naar eenzelfde nationale werkelijkheid: ze staat open voor nieuwe, aanvullende werkelijkheden waar de nationale blik blind voor blijft. 'Alleen wie bereid is om bewust een transnationale manier van kijken te ontwikkelen kan de leefwereld van groepen verstaan die zich nog steeds buiten de 'meerderheidscultuur' bevinden' (Beck-Gernsheim, 2004, 17). Alleen door de monoculturele evidenties te verlaten kunnen we de misverstanden overstijgen die de debatten over migratie vandaag blijven domineren.

VERLOSSEN WAT OPGESLOTEN ZIT

De nationale blik maakt de reële samenleving ondergeschikt aan de nationale staat. Die wordt beschreven en geanalyseerd in termen van naast elkaar bestaande samenlevingen. Ook het wereldbeeld van de sociale wetenschappen wordt nog sterk gekleurd door de tegenstelling nationaal/internationaal. Daardoor verstaan we de culturele verscheidenheid in onze samenleving territoriaal vaak verkeerd. We verwachten ofwel universele homogenisering (bv. de McDonaldisering van

voeding en winkels) ofwel een onvergelykbaarheid van perspectieven. Kosmopolitisme daarentegen betekent juist de (h)erkenning van de andersheid van de anderen, voorbij de misverstanden van territorialiteit en homogenisering van cultuur.

Tegenover de territoriale gevangenistheorie van identiteit, maatschappij en politiek staat de kosmopolitische blik. Die wordt uitgetekend op basis van verschillende principes. Zo stelt de kosmopolitische blik dat de wereld door de globale risico's een gezamenlijke crisiservaring deelt. Verschillen in de wereldgemeenschap en hun wereldwijd conflictkarakter worden erkend, naast de nieuwsgierigheid voor de andersheid van anderen. Tegelijk blijft er een voortdurende drang aanwezig om oude en nieuwe grenzen (weer) op te werpen of te fixeren. Die dynamiek is door-drongen van het 'mélangeprincipe': lokale, nationale, etnische, religieuze én kosmopolitische culturen en tradities doordringen elkaar, verbinden zich met elkaar en vermengen zich.

LEREN LEVEN IN AMBIVALENTIE

De voortschrijdende kosmopolitiserende maakt het onderscheid tussen burgers en niet-burgers, buitenlanders en binnenlanders, mensenrechten en rechten van staatsburgers dan ook onscherp. Zo wordt het ook moeilijker om nationale van niet-nationale ongelijkheden te scheiden. Binnen de grenzen van natiestaten en steden zien we alsmaar brutaler de internationale ongelijkheden, tegenstellingen en rechtvaardigheidsvragen. Het debat de voorbije maanden in Vlaanderen illustreert dit perfect. Denken we maar aan de vraag hoe humaan het is om asielzoekers na vijf jaar terug te sturen, inclusief kinderen die hier geboren zijn. Het antwoord ligt niet voor de hand want tegelijk stelt zich namelijk ook de vraag of je geen rechtsongelijkheid inbouwt wanneer je regulariseert. Wat primeert? Het wordt van langsom moeilijker om strikte grenzen tussen nationaal en internationaal te trekken, noch sociologisch, noch in het beleid. Zo groeit een geïnstitutionaliseerde onvergelykbaarheid. Ongelijkheden binnen natiestaten en steden, tussen natiestaten en steden, maar ook transnationale ongelijkheden worden politiek explosief, besluit Beck (2004, 63).

De gemeenteraadsverkiezingen kunnen daar opnieuw een uiting van zijn. De kosmopolitische samenleving tekent zich immers het duidelijkst af in de steden. Globalisering is geen abstract begrip maar kent haar neerslag in de straten en pleinen van steeds grotere delen van de stad. Kunnen we Brussel, Antwerpen of Gent zien als echte kosmopolitische steden? Laten we Antwerpen als voorbeeld

nemen. Volg de gids, naar een Antwerpen dat velen nog niet (willen) zien, naar een deels verborgen of zeker onbekende stad.

CIJFERS MAKEN BLIND

Officieel telt Antwerpen zo'n 462.000 inwoners, ruim 15.000 meer dan aan het begin van deze legislatuur. Na decennia van stadsvlucht groeit de metropool terug. Iets meer jonge gezinnen willen opnieuw in de stad wonen. Ook de inwijking van allochtonen doet de stad opnieuw groeien: via gezinshereniging, huwelijksmigratie, regularisatie, toekenning van asiel of de uitbreiding van de Europese Unie. Maar globale cijfers verbergen soms meer dan ze zeggen. Vertrekken we vanuit de nationale blik: van de 462.000 inwoners hebben er zo'n 60.000 een andere nationaliteit. Zij zijn als 'vreemdeling' ingeschreven in het bevolkingsregister of in het vreemdelingenregister. Antwerpen telt meer dan 170 nationaliteiten, met als grootste groepen zo'n 12.000 mensen met een Marokkaanse nationaliteit, iets meer dan 4.000 mensen met een Turkse nationaliteit, ruim 7.500 Nederlandse staatsburgers of 2.000 Fransen en Portugezen. Bij de baby's die vandaag in de stad geboren worden, is Mohammed op één in de toptien van jongensnamen.

Hebben we nu een beeld van de multiculturele stad? Allesbehalve, want hier botst de klassieke nationale blik in termen van nationaliteiten op haar grenzen. In werkelijkheid ziet de stad er heel anders uit dan het beeld dat uitgetekend wordt op basis van de officiële bevolkingscijfers. De stelling dat de wettelijke stad steeds minder vertelt over de werkelijke stad, geldt voor alle huidige Europese steden. De kosmopolitische blik kan helpen om een meer waarheidsgetrouw beeld op te bouwen. Terug naar Antwerpen.

DE STAD ACHTER DE CIJFERS

Naturalisaties vormen een eerste correctie op de officiële cijfers. Bij Belgen denken we immers nog te gemakkelijk aan 'blanken', of neutraler aan 'autochtonen'. Maar het is niet omdat iemand Belg is dat hij of zij blank of allochtoon is. Bij steeds meer Belgen verschillen nationaliteit en etniciteit. Nog los van de vraag hoe ver je wil teruggaan inzake etniciteit, is het reële kosmopolitische Antwerpen steeds moeilijker te vatten in termen van nationaliteiten. Kleinkinderen van de vroegere gastarbeiders krijgen immers automatisch de Belgische nationaliteit. Daarnaast zijn er de bewuste naturalisaties van volwassenen, zeker na de zogenaamde snel-Belg-wet. Alleen al via die weg zijn van 2001 tot 2004 in Antwerpen zo'n 22.000 'vreemdelin-

gen' Belg geworden. Sommigen wonen nog maar enkele jaren in de stad, maar vele van deze 'vreemdelingen' leven er al decennia of zijn er geboren. Omgekeerd wonen vele autochtone jonge Belgen nog maar enkele jaren in Antwerpen, waar ze bijvoorbeeld als student naar toe kwamen. Kortom, ruim één op acht van de officieel gekende inwoners heeft een andere nationaliteit. Maar ruw geschat heeft meer dan één op vijf van de officiële inwoners een andere etniciteit.

Hebben we nu wél een beeld van de multiculturele stad? Helaas niet: de echte stad laat zich zo gemakkelijk niet vatten. Hoewel ze in de stad wonen, vallen duizenden mensen buiten de cijfers. Asielzoekers worden toegewezen aan OCMW's uit het hele land, maar van bijna alle OCMW's wonen er asielzoekers in Antwerpen. Soms kiezen asielzoekers er zelf voor om niet te blijven wonen in Reetveerdegem of Schoten aan wiens OCMW ze zijn toegewezen. Ze zoeken land-, lot- of dorpsgenoten op in de stad. Maar even vaak willen kleine OCMW's en gemeentebesturen niet te veel kleur op het platteland, in de nieuwbouwwerkavelingen of tussen het residentiële groen van hun gemeente. Ze sturen 'hun' asielzoekers naar de steden, soms begeleid, maar even vaak gewoon gedumpt in de steden als prooi voor huisjesmelkers. Begin 2006 had de stad Antwerpen zo kennis van meer dan 6.000 asielzoekers die in de stad verbleven.

ZICHTBAAR VERBORGEN

Hoewel niet aanwezig in de gewone bevolkingscijfers, zijn deze mensen (ten dele) nog wel gekend. Anders is het met de mensen die uitgeprocedeerd zijn en het land moeten verlaten. Toch wonen ze nog in de stad. Ze leven met zovelen onzichtbaar dat ze zichtbaar worden in wijken als Antwerpen-Noord, bijvoorbeeld tijdens de voedselbedelingen, op de scholen of op straat. Ze werken soms onzichtbaar in de keukens van vele restaurants, in de ateliers van bedrijfjes of op bouwerven. Naast uitgeprocedeerden zijn er nog mensen die nooit in een procedure zijn gestapt. Ze zijn hun geluk hier komen zoeken in de hoop tijdelijk (zwart)werk te vinden, maar zowel het geluk, het werk als de tijdelijkheid verschillen al eens van de oorspronkelijke plannen. Wie denkt de stad nu te vatten, juicht te vroeg. Ten slotte verblijven er in Antwerpen minstens enkele duizenden mensen uit (al dan niet nieuwe) EU-landen, vaak met een legaal toeristenvisum. Ze pendelen en werken in het zwart als poetsvrouw of in de bouw. Polen vormen de zichtbare meerderheid, met eigen netwerken. Ze zijn herkenbaar aan de vele Poolse nummerplaten, aan de volgepakte pendelbussen iedere week op vaste plekken, aan de Poolse clubs/café's of de aanwe-

zigheid in Poolse kerkdiensten in de stad. Voor wie goed kijkt en luistert, maken hun kleding, haarstijl en natuurlijk hun taal hen herkenbaar.

Het reële, kosmopolitische Antwerpen telt dus zeker meer dan een half miljoen inwoners. Dat zijn er enkele tienduizenden meer dan de officiële bevolkingscijfers doen besluiten. Officieel heeft de stad 60.000 mensen met een andere nationaliteit, in realiteit hebben minimaal één op vier van de reële inwoners een andere etniciteit. In enkele buurten loopt dat op tot ruim twee op drie. Dat deels verborgen, kosmopolitische Antwerpen is sterker zichtbaar in de verpauperde buurten en blijft meer verborgen in de middenklassenwijken.

IN DE TOEKOMST KIJKEN

De cijfers relativieren de bruikbaarheid van concepten als nationaliteit om de kosmopolitische realiteit in onze steden te vatten. Veel mensen leven immers in een en/en-stad: hun wonen en werken laat zich niet langer in of/of-termen vatten. Toch is het maar een foto of een momentopname. Kosmopolitische veranderingen zien we beter als we naar de film kijken. Demografie werkt immers in processen en golven, het vertaalt zich in leeftijds piramides en cohorten, en uiteindelijk in het beeld van de stad. Hoe moeten we ons het reële Antwerpen in 2020 dan voorstellen? Misschien moeten we dan naar de kleuterscholen en lagere scholen van vandaag kijken. Anno 2006 vinden we in het lager onderwijs van Antwerpen intramuros (Antwerpen binnen de Ring, inclusief de delen van Borgerhout en Berchem binnen de Ring) meer dan de helft kinderen bij wie de thuistaal een andere taal dan het Nederlands is. Antwerpen heeft in de binnenstad basisscholen met niet minder dan 40 nationaliteiten in één schooljaar. Mede door de 'witte vlucht' van een aantal ouders uit de middenklasse die hun kinderen naar nog overwegend 'witte' scholen in de rand rond de stad sturen, hebben steeds meer kinderen die binnen de stadsgrenzen schoollopen een andere etnische herkomst. Dat gaat van bijna 100% van de leerlingen in 'zwarte' concentratiescholen tot zo'n 20% in meer 'witte' en elitaire scholen. Nog enkele scholen houden de deur voor vele allochtonen gesloten via sterke nadruk op religie, hoge prijszetting van schoolkosten, betere informatie bij middenklasse ouders of de keuze voor specifieke methodescholen. Toch zijn dit achterhoedegevechten: in alle netten is diversiteit realiteit.

Voor deze complexiteit en ambivalentie in onze steden schieten bestaande benaderingen van multiculturalisme vaak tekort. Dat multiculturalisme was lang té euforisch over de omgang met diversiteit. De overgang naar de kosmopolitische

stad gaat gepaard met spanningen, conflicten over territoria, culturen en kleine gewoonten. Ze zorgt voor drastische veranderingen van het straatbeeld en veroorzaakt bij velen onzekerheid, angst en afweerreacties. Het multiculturalisme bleef te lang blind voor de nood aan een kosmopolitisch realisme dat de dagelijkse problemen van het nieuwe samenleven erkent. Iedereen voelt zich tegenwoordig ergens een minderheid, provoceert Beck (2004, 34). Zelfs meerderheden voelen zich soms uit hun thuis ('heimat') verdreven, als vreemden in hun eigen land.

UIT DE HOKJES DENKEN

Lossen we al die problemen nu op door anders te kijken? Niet automatisch natuurlijk. Maar een andere blik kan wel leiden tot een andere aanpak en tot een ander beleid. Wie de stad blijft bekijken in termen van relaties tussen 'wij' en 'zij' (bv. Belgen versus niet-Belgen, of autochtonen versus allochtonen), mist steeds meer van de realiteit. De stad is meer gekleurd, divers en ambivalent dan uit de officiële cijfers blijkt. De groeiende en meer genuanceerde realiteit is er één van transnationaliteit, meervoudig burgerschap en meervoudige identiteiten. De kosmopolitische blik erkent de andersheid en de meervoudige identiteiten. Ze staat open voor de groeiende nuance, afbrokkeling en vermenging van wij en zij. Ze vertrekt van de ambivalentie in plaats van kunstmatig vast te klampen aan verouderende en afbrokkelende identiteiten. Ze waardeert ook die ambivalentie en kan zo vermijden dat angst en het verzet tegen modernisering mensen doen terugplooiën op opnieuw geconstrueerde en deels verkrampde identiteiten, die aan weerszijden enkel tot fundamentalisme kunnen leiden: van eigen volk tot eigen fundamentalisme eerst.

Die veelkleurige werkelijkheid verdwijnt niet als mensen ze weg wensen of proberen weg te stemmen. De vraag is niet of we in Antwerpen met 170 nationaliteiten en nog meer culturen willen samenleven. We doen dat al en dat zal niet meer veranderen. De vraag is wel hoe we dit willen en kunnen doen, op een 21ste eeuwse manier, voorbij het wij en zij. Het enige perspectief voorbij het of/of-denken, ligt in het zoeken naar een en/en-verhaal. Dat betekent zoeken naar wat alle inwoners in Antwerpen en andere steden verbindt of kan verbinden. De stad is de plaats voor ontmoeting op straten en pleinen, in scholen en winkels of bedrijven. Samenleven vertrekt vanuit respect voor het anderszijn en vanuit de erkenning van de bestaande samenlevingsconflicten. Dat laatste is cruciaal, want zij doen de onzekerheid bij zulke snelle veranderingen omslaan in angst voor de verandering. Die

erkenning is ook een voorwaarde om (eindelijk) een draagvlak te krijgen voor een reële aanpak van de reële achterstellingen in onderwijs, op de arbeids- of huisvestingsmarkt.

KOSMOPOLITISCH BELEID

Willen onze steden opnieuw echte metropolen worden, dan moeten we voorbij de klip van het wij en zij-denken. Onze (groot)steden zijn namelijk veel complexer geworden en hebben nood aan meer nuance. Dat vereist niet alleen een andere blik op de stad maar vraagt ook een ander beleid op Vlaams en stedelijk vlak. Zonder het hier te kunnen uitwerken, vereist dit minstens twee fundamentele veranderingen.

Ten eerste is er nood aan een meer open beleidsagenda. De laatste jaren schoof het debat sterk op van integratie naar assimilatie. Vlaams Belang bepleit openlijk een 'Leitkultur' waar iedereen zich naar moet schikken. Anderen pleiten subtieler voor assimilatie. Vanuit een kosmopolitische blik met aandacht voor de ambivalentie en voor transnationaliteit stellen we vast dat open of verdoken pleidooien voor assimilatie 'slechts' achterhoedegevechten vormen. De diversiteit in de reële wereld maakt dat culturele mengvormen dominant worden met diversiteit en pluralisme in al zijn verscheidenheid als reële 'Leitkultur'. Dit is allerminst een pleidooi voor cultuurrelativisme. Integendeel, het debat over waarden en normen zal meer dan ooit noodzakelijk zijn. Het betekent wél dat zo'n debat steeds een dialoog moet zijn, wil het tot wederzijds begrip en respect leiden.

Ten tweede moet er meer dan één tandje worden bijgestoken in het bestrijden van structurele vormen van achterstelling. De onverwerkte overgang naar een Vlaanderen met kosmopolitische steden maakt dat we hopeloos achterlopen wanneer het gaat om de structurele aanpak van achterstelling in het onderwijs, op de arbeidsmarkt en inzake huisvesting. Er was na de tweede wereldoorlog een sociaal pact nodig om in de tweede helft van de 20e eeuw het zogenaamde 'arbeidersvraagstuk op te lossen'. Zo kon een maatschappelijk gedragen consensus ontstaan die de sterke uitbouw van de welvaartsstaat mogelijk maakte. Vandaag is er nood aan een even breed 'diversiteitspact' om de overgang naar een kosmopolitisch Vlaanderen te pacificeren en op een voor zo veel mogelijk mensen 'veilige' (lees: minder bedreigende) manier te laten verlopen. Zo'n pact kan de basis vormen voor een aparte aanpak van de achterstellingsproblemen in de scholen. Zo'n pact kan de basis vormen voor een meer verregaande aanpak van de jeugdwerkloosheid

in de steden. Zo'n pact kan ook de basis vormen voor een gedurfd stedenbeleid dat niet langer kruimels verdeelt over alle centrumsteden en stadjes. Zo'n pact kan tenslotte ook de basis vormen om alle communautair gekibbel te overstijgen zodat alle overheden van ons land samen ook de grootstedelijke problemen van Brussel kunnen aanpakken. En last but not least kan zo'n pact ook het ruime welzijnswerk aanporren om het aanbod beter af te stemmen op de reële wereld van diversiteit in de steden, iets waar ook het welzijnswerk dringend aan een meer intensieve inhaaloperatie toe is.

METROPOOL, KOSMOPOOL

Zo eindigen we opnieuw bij de grotere steden Brussel, Antwerpen en Gent. Willen we ze opnieuw laten uitgroeien tot échte metropolen, dan moeten we niet alleen economische, sociale, veiligheids- of samenlevingsproblemen proberen op te lossen. We moeten ook durven erkennen en vertellen hoe deze steden globale en kosmopolitische steden geworden zijn, namelijk als steden waar de globalisering zowel zichtbaar als verborgen is in (bijna) alle straten en wijken. Als we alle kinderen en volwassenen in die steden een toekomst willen geven dan moeten we het maatschappelijke en politieke debat voeren over de vraag hoe we in die steden met nuance, complexiteit en ambivalentie wensen om te gaan. Door op deze vraag in open dialoog samen een antwoord te blijven zoeken, kan voorkomen worden dat onze steden verglijden naar verdeelde provinciesteden vol verzuring, die zich in het eigen gelijk en problemen wentelen. Pas wanneer we met een kosmopolitische blik naar onze steden durven kijken, kunnen ze écht uitgroeien tot steden van en voor iedereen.

Dirk Geldof is socioloog, fractieleider in de Antwerpse gemeenteraad en werkzaam bij de politieke cel van Groen!. Reacties zijn welkom op dirk.geldof@groen.be. Met dank aan Jan Vranken, Manu Claeyns en Nico Carpentier voor hun commentaren op vorige versies.

Verwijzingen:

Beck, U. (1986), *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt am Main, Suhrkamp
Beck, U. (1994), 'The reinvention of politics: towards a theory of reflexive modernization' in: Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. (Eds.), *Reflexive modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Cambridge, Polity Press, 1-55

- Beck, U. (2001), 'De kosmopolitische samenleving en haar vijanden' in: Mertens, J. (red.), *De groei van groen. Twintig jaar ecologische politiek in West-Europa*. Antwerpen, Houtekiet, 163-199
- Beck, U. (2004), *Der kosmopolitische Blick, oder: Krieg ist Frieden*, Frankfurt am Main, Suhrkamp
- Beck-Gernsheim, E. (2004), *Wir und die Anderen. Vom Blick der Deutschen auf Migranten und Minderheiten*. Frankfurt am Main, Suhrkamp
- Geldof, D. (2001), 'De regularisatieprocedure in Antwerpen. Een voorlopige stand van zaken en profiel van de aanvragers', in: Cuypers, D., Hubeau, B., Foblets, M.C. (red.), *Migratie- en Migrantenrecht. Deel VI: recente ontwikkelingen*. Brugge, Die Keure, 327-344
- Geldof, D. (2002) (2de, herziene uitgave), *Niet meer maar beter. Over zelfbeperking in de risicomaatschappij*. Leuven, Acco
- Holemans, D. (1999), *Ecologie en burgerschap. Pleidooi voor een nieuwe levensstijl*, Kapellen, Pelckmans
- Stad Antwerpen (2005), *Statistieken betreffende de gemeentelijke basisadministratie 2004 Stad Antwerpen, Burgerlijke stand en vreemdelingenzaken*
- Toulmin, S. (2001), *Kosmopolis. Verborgene agenda van de moderne tijd*, Kapellen, Pelckmans